

DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-56-70>

УДК 364.2:330.1

СОЦІАЛЬНА ВРАЗЛИВІСТЬ НАСЕЛЕННЯ КАРПАТСЬКОГО РЕГІОНУ ПІД ЧАС ВІЙНИ

SOCIAL VULNERABILITY OF THE POPULATION OF THE CARPATHIAN REGION DURING THE WAR

Андрусишин Наталія Іванівна

кандидат економічних наук,

Державна установа «Інститут регіональних досліджень НАН України
імені М.І. Долішнього НАН України»ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2673-3347>**Махонюк Олександр Володимирович**

кандидат економічних наук,

Державна установа «Інститут регіональних досліджень НАН України
імені М.І. Долішнього НАН України»ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9513-4527>**Andrusyshyn Nataliia, Makhoniuk Oleksandr**
Dolishniy Institute of Regional Research of NAS of Ukraine

Стаття присвячена дослідженню соціальної вразливості населення Карпатського регіону у 2023 році, під час війни. Спираючись на результати власного опитування домогосподарств Карпатського регіону виявлено основні параметри соціальної вразливості населення, висвітлено найважливіші втрати та оцінено задоволеність основних потреб населення. Визначено рівні соціальної вразливості населення за індикаторами, що відображають задоволеність основних потреб. Встановлено, що найбільш поширеними ризиками соціальної вразливості є: втрата психоемоційної стабільності, недостатність доходу, втрата відчуття безпеки та брак чи відсутність роботи (місця праці). Найменш поширеними – втрата житла, місця проживання та брак їжі, продуктів харчування. На основі аналізу визначено фактори стимулятори та фактори дестимулятори соціальної вразливості населення регіону під час війни.

Ключові слова: соціальна вразливість, ризик соціальної вразливості, фактори вразливості, соціально-вразливі категорії населення, індикатори вразливості.

The article covers the general findings of a study on the social vulnerability of the population in the Carpathian region of Ukraine during the war. The results of the author's survey of households in the Carpathian region on the satisfaction of their basic needs in the first quarter of 2023 are analyzed. The article reveals that the losses experienced by the criteria of socio-psychological, high moral, and national-patriotic values are the most severe losses for the population caused by the war. Personal material losses of income, work, comfort, living conditions, etc. are also important and decisive for the social vulnerability of the population, yet less tragic than the former ones. The most significant losses for the population include the lack of security and moral and psychological peace, extensive damage to the country (destroyed cities, villages, infrastructure, economy, etc.), lives of familiar and unfamiliar soldiers or civilians, and the possibility of a happy life. Satisfaction with the basic needs of the population in the first quarter of 2023 is assessed for all respondents and separately for internally displaced persons and the permanent population. The study reveals that the level of satisfaction of the basic needs of internally displaced persons is 1.01-1.5 times lower than the corresponding indicators for the permanent population, depending on the need. According to the level of satisfaction of the main problems, the levels of social vulnerability of the population of such indicators as: basic needs, living conditions, health care, means of livelihood, education, protection are determined. The author outlines the most common risks of social vulnerability, including the loss of psycho-emotional stability, insufficient income, loss of a sense of security, and lack or absence of a job and place of work. Factors of social vulnerability of the population of the Carpathian region are analyzed. The most socially vulnerable households of the region have been identified. Based on indicators of respondents' levels of vulnerability, the most and least widespread risks of social vulnerability of the population of the region are highlighted. Among the most common risks, the following are highlighted: loss of psycho-emotional stability, insufficient income (reduced purchasing power); loss of sense of security; loss or shortage of work, workplace. The least common risks: lack of housing, place of residence; lack of food, foodstuffs; lack of drugs, medicines.

Keywords: social vulnerability, social vulnerability risk, vulnerability factors, socially vulnerable categories of the population, vulnerability indicators.

Постановка проблеми. Повномасштабне вторгнення, тривала і виснажуюча у всіх сенсах війна назавжди змінила життя людей, оголила їх цінності, пріоритети та перспективи подальшого існування. Підвищення рівня тривоги сприяло не лише трансформації потреб, але і збільшенню ризиків соціальної вразливості населення, що в узагальненому значенні стало характеристикою міри нездатності населення задовольняти свої потреби. Сама категорія соціальної вразливості, її суть та розуміння зазнали трансформації, так як на перше місце виступили розуміння цілей і цінності життя, безпека, свобода тощо. Завданням дослідження соціальної вразливості населення є вивчення задоволеності реальних потреб населення, їх пріоритетності забезпечення, визначення ризиків соціальної вразливості та з'ясування ступеня їх поширення, визначення чинників їх появи та поширення, а також розроблення відповідних заходів протидії, допомоги чи захисту. У контексті сказаного, дослідження із вивчення реальної ситуації щодо задоволеності населення основними потребами є вкрай актуальними і необхідними для подальшої розробки шляхів з протидії поширення вразливості та заходів соціального захисту населення у скрутних умовах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сьогоднішні умови призвели до різкого зростання числа тих осіб, що потребують нагальної допомоги у забезпеченні основних першочергових потреб. Мільйони осіб стали жертвами війни, що точиться на території нашої країни. Увага суспільних, соціологічних та багатьох інших організацій прикута до з'ясування реальних можливостей та умов проживання громадян України як в нашій країні, так і за її межами. Численні дослідження проводяться безпосередньо або ж за підтримки таких міжнародних організацій як ООН, REACH [1; 2], International Organization for Migration (IOM) [3] тощо. Чимало вітчизняних організацій та дослідників зосереджують увагу на дослідженні реальних потреб населення. Існують як загальноукраїнські так і регіональні дослідження умов проживання, доступності першочергових потреб тощо. Проте в абсолютній більшості вони стосуються внутрішньо переміщених осіб (ВПО). Дослідження задоволеності потреб населення Карпатського регіону як надійного тилу України вимагає вивчення та висвітлення, оскільки соціальна вразливість населення регіону – це характеристика усього наявного населення регіону у можливості

задоволення основних потреб. Гіпотетично зрозуміло, що рівень соціальної вразливості ВПО вищий ніж у постійного населення. Але у питаннях трансформації ціннісних орієнтацій, потреб та можливостей населення регіону у період війни необхідно більш глибоко досліджувати думку усього наявного населення.

Формулювання цілей статті. Метою статті є визначення рівнів соціальної захищеності населення Карпатського регіону за індикаторами задоволеності основних потреб, ідентифікація основних потреб та втрат населення підчас війни.

Виклад основного матеріалу дослідження. Соціальна вразливість населення узагальнено є характеристикою міри нездатності населення задовольняти свої потреби, а отже дослідження опирається на оцінюванні міри задоволеності потреб населення, визначенні ризиків соціальної вразливості та виявленні соціально-вразливих груп населення регіону в сучасних умовах. З метою досягнення поставлених завдань було підготовлено і проведено добровільне та анонімне опитування населення Карпатського регіону, на предмет визначення основних ризиків соціальної вразливості, їх характеристик та рейтингу. Опитування проводилось з використанням можливостей Google Forms у квітні 2023 р. (1.04.2023 р. – 10.04.2023 р.). Таке дослідження є надійним джерелом для діагностики реальних потреб, небезпек та можливостей населення, що на час опитування, проживало у Львівській, Івано-Франківській, Закарпатській та Чернівецькій областях, так званого регіону «надійного тилу» України.

В результаті було відібрано 154 анкети, заповнені повнолітніми представниками різних домогосподарств, що дало можливість охопити 586 осіб населення регіону (в тому числі 185 дітей). Особи, що на момент опитування не проживали у зазначеному регіоні в опитування не потрапили. Особливістю опитування за допомогою поширення конкретних Google Forms є більш масове охоплення активної частини Інтернет користувачів, тому недостатня репрезентативність зазначається у сегменті самотніх осіб похилого віку та інших більш пасивних груп населення. Внутрішньо переміщені особи (ВПО) склали 9,4% охоплених опитуванням осіб, а саме 55 осіб, в тому числі 15 дітей. Результати опитування є ідентифікативними та не можуть вважатися репрезентативними.

Ризик соціальної вразливості розглядається як реалізована загроза, або шкода

чи втрата, що призводить до неможливості задоволення основних потреб населення. А отже, *ризиками соціальної вразливості населення* виступають усі можливі втрати, які приводять до неможливості забезпечення основних потреб населення навіть на низькому рівні [4]. При цьому, втрати, спричинені війною, які людина визначає як найважливіші (або найважчі), можуть визначатись як ризики вразливості, оскільки їх подолання вимагає сторонньої допомоги. Перелік втрат разом із частотами їх реалізації дозволяє визначити певну упорядковану сукупність ризиків соціальної вразливості населення Карпатського району під час війни. *Ймовірність появи ризику вразливості* визначається як частота випадків нездатності до задоволення основних потреб та випадків настання втрати, інакше кажучи, демонструє *рівень вразливості населення* до конкретних ризиків у регіоні.

З метою визначення рейтингу важливості ризиків соціальної вразливості у 2023 р. респондентам було запропоновано обрати їхні найважливіші втрати пов'язані із війною в

Україні. За результатами опитування на першому місці за поширеністю найважливіших втрат є загальнонаціональні втрати такі як: «відчуття безпеки та морально-психологічного спокою», «масштабні збитки країни», «життя знайомих і незнайомих військових чи цивільних громадян», що підтверджує тезу про високу консолідацію українського народу, масштабний біль втрат та горя, спричинених повномасштабною агресією (табл. 1). При цьому такі втрати відчуються практично на однаковому рівні незалежно від статусу ВПО. Що стосується особистісних та інших матеріальних втрат, то очевидно, що у ВПО показники значно вищі. Так, ризик втрати прибутку (доходу) у ВПО вищий у 1,8 рази, втрати працездатності у 2,9 рази, втрати роботи як місця праці і джерела доходу у 3,1 рази, знищення чи пошкодження власного нерухомого чи рухомого майна у 5,1 разів, втрата житла, місця проживання (пошкодження, окупація, руйнування тощо) у 9,3 разів.

Тим не менше усі запропоновані втрати з більшою чи меншою частотою визначаються як такі, що є найважчими втратами, спричи-

Таблиця 1

Самооцінка своїх найважливіших втрат, спричинених повномасштабною війною, %¹

Втрати спричинені війною	Частка респондентів, які відносять втрату до найважливіших		
	Усі опитані	ВПО	Не ВПО
Відсутність безпеки та морально-психологічного спокою	72,7	66,7	73,5
Масштабні збитки країни (знищені міста, села, інфраструктура, економіка тощо)	69,5	55,6	70,6
Життя знайомих і незнайомих військових чи цивільних громадян	61	44,4	63,2
Можливе щасливе життя	57,8	66,7	57,4
Прибуток, дохід	37	61,1	34,6
Фізичне здоров'я моє чи моїх близьких, рідних	31,8	50	29,4
Можливості кар'єрного чи особистісного росту і розвитку	26	27,8	26,5
Робота (місце праці)	19,5	50	16,2
Життя найрідніших	18,8	22,2	18,4
Працездатність	13	27,8	9,6
Житло, місце проживання (пошкодження, руйнування, окупація)	13	61,6	6,6
Знищене чи пошкоджене наше власне нерухоме чи рухоме майно	9,7	33,3	6,6

Джерело: за результатами авторського опитування

¹ Частка респондентів, що відносять втрату до своїх найважливіших збитків, спричинених повномасштабним вторгненням

ними повномасштабною війною. А отже, усі розглянуті ризики соціальної вразливості населення так чи інакше пов'язані із війною та геноцидною терористичною діяльністю проти українського народу; поява одних – прямо спровокована військовими діями (такі як втрата відчуття безпеки та у значній мірі втрата психоемоційної стабільності, втрата місця життя для внутрішньо-переміщених осіб, втрата роботи і доходу у зв'язку з вимушеним переїздом тощо), інших – опосередковано (втрата рівня доходу, брак їжі та товарів першої необхідності тощо). Звісно, що більшість ризиків реалізуються в житті соціально-вразливих верств населення у мирні періоди, тільки їх рівні були значно нижчими. Відповідно, змін зазнали і самі соціально вразливі верстви населення, їх характеристики, можливості задоволення потреб та отримання допомоги для їх задоволення.

Для оцінювання задоволеності основних потреб, респондентам пропонувалось самостійно оцінити свій рівень задоволення, надавши оцінку задоволеності кожній потребі від 0 (абсолютно незадоволений, повна відсутність) до 10 (повністю задоволений). Загальний індекс задоволеності обчислюється як середнє значення (табл. 2):

Середній показник задоволеності потреби є інформативним лише тоді, коли середня величина є типовою для однорідної сукупності. Статистичний аналіз, отриманих в результаті опитування показників задоволеності потреб населення Карпатського регіону у I кварталі 2023 р. дає підстави стверджувати, що однорідною сукупністю значень показника задоволеності можуть вважатися значення задоволеності такими потребами як «їжа, продукти харчування» та «житло, місце проживання», середня оцінка задоволеності яких одночасно є найвищою (7,5 та 8,2 відповідно). Загалом найменш задоволеними є потреби в психоемоційній стабільності, доході (необхідний рівень доходу), наявності місця праці для ВПО та безпеці життя.

З метою стратифікації рівня задоволеності шкалу задоволеності умовно розподілено на кілька підгруп (рис. 1). Критично низьким рівнем задоволеності потреби вважається рівень від 0 до 2 включно. Домогосподарства із таким рівнем не справляються із існуючими загрозами не можуть забезпечити навіть низького рівня задоволення основних потреб, а отже є соціально-вразливим та потребують допомоги в сприянні задоволення конкретної потреби.

Критично низький рівень задоволеності потреби визначає вразливість за індикатором задоволення даної потреби. Таким чином соціальна вразливість населення Карпатського регіону оцінюється за індикаторами, що відображають задоволеність основних потреб. Відповідно розгляд задоволеності потреб охопленого опитуванням населення дозволить дослідити соціальну вразливість за індикаторами соціальної

Таблиця 2

Середня оцінка задоволеності основних потреб населення Карпатського регіону в першому кварталі 2023 р.

Основні потреби населення	Середнє арифметичне рівнів задоволеності		
	Усі опитані	ВПО	Не ВПО
Психоемоційна стабільність	4,7	4,3	4,7
Дохід, його розмір	5,1	3,9	5,2
Безпека життя	5,8	5,7	5,8
Робота, місце праці	6,3	4,7	6,6
Медичні послуги, кваліфікована медична допомога	6,2	5,8	6,2
Предмети першої необхідності	6,4	5,3	6,6
Можливість навчання та саморозвитку	6,5	5,2	6,7
Ліки, медикаменти	6,6	5,8	6,7
Житлово-комунальні умови	6,9	5,3	7,1
Їжа продукти харчування	7,5	6,3	7,7
Житло, місце проживання	8,2	5,5	8,5

Джерело: за результатами авторського опитування

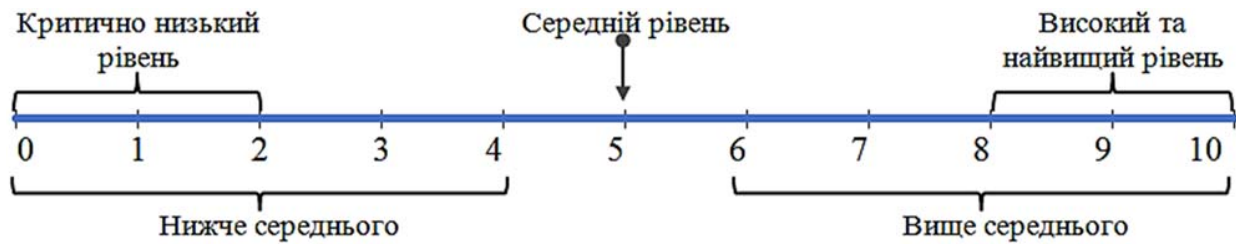

Рис. 1. Шкала рівнів задоволеності потреб населення

Джерело: запропоновано авторами

вразливості населення, які відображають задоволеність основних потреб населення Карпатського регіону.

Наступний аналіз відповідних індикаторів (табл. 3) показав достатньо високий рівень задоволення базовими потребами домогосподарств Карпатського регіону на початок другого року війни. Зокрема, понад 80% респондентів досить прагматично оцінили базові потреби в умовах війни як середнього та вище середнього рівня задоволення: 85,2% – харчування, 89,6% – житло, 81,1% – комунальні послуги (попри важку енергетичну зиму), 79,2% – можливість навчання та саморозвитку. Соціально-вразливими (критична ситуація) за базовими показниками себе відчули 4%–9% респондентів. Проте ситуація змінна в силу продовження війни, тому варто зосередити увагу на наступних індикаторах, які чинитимуть вплив на якість життя населення уже в найближчому майбутньому – це наявність достатнього джерела фінансових доходів та доступність якісних медичних послуг. За цими індикаторами відносно позитивно уже відповіли на 10–15% менше респондентів (≈70%), що свідчить про назрівання певної напруги щодо забезпечення достатнього рівня життя значної частини домогосподарств невдовзі. Також, попри те, що 77% респондентів відзначили забезпеченість роботою на рівні середнього та вище, лише 60,4% зауважили допустимі розміри доходів. Варто особливу увагу звернути в пункті медицини, де критичний дефіцит у ліках зауважили 12,3% респондентів, коли критичний брак у «наданні кваліфікованої медичної допомоги» відзначили уже 17,5% опитаних (а здоров'я працюючих членів сім'ї в більшості випадків стає вирішальним у питанні потрапляння домогосподарства до когорти соціально-вразливої групи населення).

Зрештою, найбільш критичним на момент опитування виявився психологічний індикатор. Його показники (табл. 3) показали, що на початок другого року війни респондентам Карпатського регіону було найважче відновити психоемоційну стабільність. Попри значну віддаленість від фронту бойових дій та суттєвий плин часу значній частині осіб не вдалось відновити баланс у власній щоденній поведінці (43%). Причини звичайно різні – надмірне сприйняття негативних новин, в т.ч. відсутність фільтрування ІПСО, мобілізація близьких, боязнь особистої мобілізації, зменшення доходів, складність ведення бізнесу чи звичного побуту в період та після зими «блекаутів» 2022–2023 рр. тощо. У фазі психологічної стагнації² людина може почуватися вкрай дезорганізованою і розбитою, що може мати довгостроковий вплив на здоров'я, фізичну та ментальну активність, благополуччя як її особисто, так і її сім'ї. Дослідження цього показника потребує подальшої розробки, зокрема варто оцінити взаємозалежність його з іншими індикаторами соціальної вразливості населення, та як результат сформулювати ... (не знаю, цього не потрібно писати, але якось завершити статтю одним реченням на даному етапі треба).

Висновки. За результатами опитування населення Карпатського регіону в першому кварталі 2023 р., зокрема за показниками рівнів вразливості респондентів, виділено найбільш та найменш поширені ризики соціальної вразливості населення регіону. Серед найбільш поширених ризиків виділено наступні: *втрата психоемоційної стабільності* – прямий наслідок війни; *недостатність доходу*, *зниження купівельної спроможності* – результат сукупності багатьох складових, що характеризують як особисті, так і загальні суспільні

² Перебуваючи у відносно спокійному середовищі психіка людини здатна виконувати більше функцій та відчувати значно більше емоцій таких як провина, сором (за те, що вона не воює на фронті), тривога, переживання, депресія (коли мозок починає домальовувати та вигадувати негативні події)

Таблиця 3

**Розподіл охоплених опитуванням домогосподарств Карпатського регіону
за рівнями задоволеності основних потреб³, %**

Індикатори вразливості	Критично низький (соціально вразливі)		Нижче середнього (низький рівень)		Середній		Вище середнього		Високий і найвищий	
	% респондентів	% осіб, охоплених опитуванням	% респондентів	% осіб, охоплених опитуванням	% респондентів	% осіб, охоплених опитуванням	% респондентів	% осіб, охоплених опитуванням	% респондентів	% осіб, охоплених опитуванням
Їжа, продукти харчування	3,9	2,7	15,6	15,7	7,8	6,8	77,3	77,5	59,1	60,1
Житло, місце проживання	3,9	4,8	10,4	10,9	5,8	4,9	83,8	84,1	74,7	75,4
Житлово-комунальні умови	5,8	7,0	18,8	17,9	14,9	14,7	66,2	67,4	50,0	52,0
Можливість навчання та саморозвитку	9,1	7,7	20,8	20,5	14,9	15,0	64,3	64,5	46,1	45,7
Безпека життя	11,0	11,8	30,5	31,1	20,8	20,0	48,7	49,0	27,9	29,2
Ліки, медикаменти	12,3	12,3	26,0	25,6	11,7	14,5	62,3	59,9	48,1	46,6
Предмети першої необхідності	14,9	14,0	27,9	27,6	11,7	11,6	60,4	60,8	46,8	47,1
Робота, місце праці	15,6	16,4	24,0	24,9	16,2	15,9	59,7	59,2	44,8	43,5
Дохід, його розмір	18,2	16,6	39,6	38,9	17,5	17,4	42,9	43,7	18,8	17,7
Медичні послуги, кваліфікована медична допомога	17,5	17,9	29,2	29,9	11,0	12,5	59,7	57,7	41,6	40,1
Психоемоційна стабільність	22,1	25,6	42,9	45,2	23,4	21,2	33,8	33,6	11,7	11,3

Джерело: за результатами авторського опитування

та світові можливості соціально-економічного розвитку; *втрата відчуття безпеки* – прямий наслідок неспровокованої військової агресії; *втрата чи недостатність роботи, місця праці* – як основного джерела доходу, від якого залежить задоволення значної частини потреб населення. Найменш поширені ризики: *відсутність житла, місця проживання* – може бути як прямим наслідком війни

так і характеристикою інших можливостей людини; *брак їжі, продуктів харчування* – основний життєзабезпечуючий показник, що сигналізує про можливості виживання, соціально-економічну, суспільну та санітарну ситуацію; *нестача ліків, медикаментів* – показник соціально-економічного становища та можливостей різних рівнів, а також діяльності життєзабезпечуючих служб.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Управління Верховного комісара ООН у справах біженців (УВКБ ООН) / The Operational Data Portal. URL: <https://data.unhcr.org/en/situations/ukraine>; <https://data.unhcr.org/en/documents/details/99736> (дата звернення: 02.10.2023).

³ За результатами власного опитування, на основі самооцінки рівня задоволеності потреб населення у I кварталі 2023 р.

2. Управління Верховного комісара ООН у справах біженців (УВКБ ООН) / The Operational Data Portal. URL: <https://data.unhcr.org/en/documents/details/99824> (дата звернення: 02.10.2023).
3. Україна – Звіт про внутрішнє переміщення в Україні. Опитування загального населення раунд 12 (16–23 січня 2023 року). ООН. / International Organization for Migration. URL: <https://dtm.iom.int/reports/ukraine-zvit-pro-vnutrishne-peremischennya-v-ukraini-opituvannya-zagalnogo-naselennya-0> (дата звернення: 02.10.2023).
4. Андрусисин Н. І. Соціальна вразливість населення: дефініції, підходи до розуміння та оцінювання. *Економіка та суспільство*. 2022. № 37. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/1216> DOI: 10.32782/2524-0072/2022-37-42

REFERENCES:

1. Upravlinnia Verkhovnoho komisara OON u spravakh bizhentsiv (UVKB OON). [United Nations High Commissioner for Refugees]. Available at: <https://data.unhcr.org/en/situations/ukraine>; <https://data.unhcr.org/en/documents/details/99736> (accessed October 02, 2023).
2. Upravlinnia Verkhovnoho komisara OON u spravakh bizhentsiv (UVKB OON). [United Nations High Commissioner for Refugees]. Available at: <https://data.unhcr.org/en/documents/details/99824> (accessed October 02, 2023).
3. Ukraina – Zvit pro vnutrishnie peremishchennia v Ukraini. Opytuvannia zahalnoho naselennia raund 12 (16–23 sichnia 2023 roku). OON [Ukraine Returns Report (16–23 January 2023)]. Available at: <https://dtm.iom.int/reports/ukraine-zvit-pro-vnutrishne-peremischennya-v-ukraini-opituvannya-zagalnogo-naselennya-0> (accessed October 02, 2023)
4. Andrusyshyn N. I. (2022) Sotsialna vrazlyvist naselennia: definitsii, pidkhody do rozuminnia ta otsiniuvannia [Social vulnerability of the population: definitions, approaches to understanding and assessment]. *Ekonomika ta suspilstvo – Economy and society*, vol. 37. Available at: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/1216> (accessed October 02, 2023).